

UNA IDENTITAT FORJADA EN LA MILITÀNCIA
MISONEISTA: LA NARRATIVA CATALANA
DEL PAIRALISME (1867-1893)

ANNA LLOVERA

Grup d'Estudi sobre la Literatura del Vuit-cents
Universitat de Barcelona

1. INTRODUCCIÓ

Llegint *El món d'ahir. Memòries d'un europeu*, d'Stefan Zweig, hom té la certitud que l'entrada al segle XX suposà molt més que un mer canvi de centúria. Les dues guerres que encetaren el 1900 trasbalsaren tota una generació, nascuda a finals del vuit-cents, fins al punt que es desferen aquelles certeses i aquelles seguretats que havien acompanyat la fornada anterior. És l'experiència que «todo lo sólido se desvanece en el aire» (BERMAN 1988).

El marc cronològic d'aquest treball cisella un seguit d'esdeveniments i de fenòmens que parteixen de les conseqüències de les revolucions burgeses liberals i topen amb la crisi del romanticisme i del jo, l'esclat de la modernitat i les revoltes populars obreres. És un temps, els anys que desfilen entre 1867 i 1893, convuls, en què es produeix, com evoca el títol d'un llibre recent, *La transformació del mundo* (OSTERHAMMEL 2015). S'ha parlat sovint d'aquest període en termes d'una lluita de classes que contraposa una alta cultura —representada per una burgesia industrial naixent— amb una de popular —obriers, sobretot, però també menestrals i petits artesans—, i també en termes historicistes que pressuposen una continuïtat intel·ligible de la història; però potser no s'ha prestat prou atenció a un aspecte que permet explicar el segle XIX des d'una perspectiva atenta a la transversalitat del període: la modernitat i, per consegüent, l'antimodernitat.

Plantejar una lectura del vuit-cents des d'uns supòsits (anti)modernistes presenta alguns riscos, i és que, d'una banda, pot simplificar la complexitat del segle en reduir-lo a un debat purament estètic i ideològic, tot oblidant que és un fenomen, en primer lloc, històric; i, de l'altra, pressuposa que aquest debat ha existit. Però plantejar aques-

ta interpretació —molt més complexa i enriquidora del que pot semblar— també ofereix l'oportunitat de rellegir tot aquest material allunyant-se de la concepció, força calada, que el segle XIX ha sofert una «hypertrophie de l'imagination et de la sensibilité» (MAIGRON 1910) per culpa del romanticisme.

2. PROPOSTES I ANTIPROPOSTES DE LA MODERNITAT

«Il faut être absolument moderne», sentència Rimbaud el 1873. Ara bé, com es pot ser modern? Què vol dir ser modern? Anne-Marie Thiesse, una de les referents dels estudis sobre la creació de les identitats nacionals, explica que aquesta pruija de modernitat es du a terme de manera paradoxal. L'entrada en aquesta modernitat, diu Thiesse (1999), es produeix de la mà de la tradició. En la construcció de les nacions europees, es fa evident la voluntat, ben romàntica i herderiana, d'establir uns pilars fets de tradició, de costums, de passat. Per tant, és en les arrels on se cerquen els ingredients per al còctel de la modernitat.

Certament, aquesta no és l'única proposta que respon a la crida de Rimbaud. Hi ha diverses maneres d'enfrontar-s'hi, tot i que, *grosso modo*, podem establir dues posicions principals: d'una banda, hi ha la fascinació que el progrés i els avenços científics provoquen i que desembocarà, per exemple, en les avantguardes de principis del 1900; de l'altra, però, també es fa evident el rebuig d'aquesta expressió vital nova que soscava la tranquil·litat d'allò conegut i proposa nous models de comprensió del món. A casa nostra, com arreu, es vertebren ambdues posicions, tot i que aquí ens interessa sobretot la segona, la que reacciona a l'afany modernitzador i hi combat.

L'antimodernisme, erigit sobre les incerteses de la industrialització i del nou món que l'acompanya, pren un sentit concret en un moment històric determinat: aquell de l'esfondrament de l'Antic Règim i del naixement dels Estats-nació. Ja hem advertit que el segle XIX es vertebra sobretot a partir de les revolucions liberals burgeses i del fenomen industrialitzador que en deriva i que, per tant, la burgesia, com a classe social naixent, adquireix un protagonisme remarcable en

tot el projecte de modernització europeu. L'estudi de Marshall Berman citat més amunt repara en l'entusiasme que desperta la classe burgesa en tot aquest procés històric de modernització. Berman proposa una relectura d'un clàssic, el *Manifest comunista* de Marx i Engels (1848). En el primer capítol del *Manifest*, dedicat als burgesos i als proletaris, llegim: «La burgesia ha desenrotllat una funció altament revolucionària en la història» (MARX I ENGELS 2015: 49). Sorpren, sorgida de la ploma dels pares del comunisme, aquesta lloança del rol revolucionari del burgès. A despit de les lectures que tradicionalment s'han fet de l'obra de Marx —en el sentit que carrega dràsticament contra la classe burgesa—, Berman demostra que existeix una altra interpretació del *Manifest*. «¿Qué ha hecho la burguesía para merecer la alabanza de Marx?», es demana Berman (1988: 86). Dues coses. Primer: són la primera classe dominant que esgrimeix autoritat basant-se en les seves accions, no en les dels avantpassats; és a dir, s'han fornit d'una imaginació i d'un capital simbòlic *ad hoc* (com diria Bourdieu), i «han probado que es posible, a través de una acción organizada y concentrada, cambiar realmente el mundo» (BERMAN 1988: 88). I segon: han aconseguit «liberar la capacidad y el impulso humanos para el desarrollo: para el cambio permanente, para la perpetua conmoción y renovación de todas las formas de vida personal y social» (BERMAN 1988: 89). El desig de canvi continu i de transformació incessant de la burgesia captiva els autors del *Manifest*, que no li estalvien, tanmateix, les crítiques que han fet famosa aquesta obra.

Per ordenar les proeses aconseguides per la burgesia, Marx i Engels fan un llistat que comença amb l'afirmació següent: «La burgesia, allí on ha arribat al poder, ha destruït totes les condicions de vida feudals, patriarcals, idíl·liques» (MARX I ENGELS 2015: 49). Entre aquestes institucions destaca la família, que estava envoltada de «sentimentalisme commovedor» (MARX I ENGELS 2015: 50). No deixa de ser curiós que la burgesia, segons aquesta visió, sigui l'actora de la destrucció de la institució pairal per excel·lència (la família), i que, al mateix temps, sigui la creadora del relat idíl·lic dels orígens, aquell que exposa el mite del bon pagès en oposició al ciutadà corrupte i viciós. Com quedem, doncs? La classe burgesa és particip activa en la destrucció de les institucions feudals, patriarcals i idíl·liques (obre noves

formes de socialització) mentre les conserva i les lloa en el camp de la literatura? Som de nou davant de la paradoxa de la modernitat que ha narrat Anne-Marie Thiesse? I tant. «Elle va de pair avec un changement esthétique non moins radical: pour une nouvelle conception du monde, il faut des modes de représentations neufs. L'invention des nations coïncide avec une intense création de genres littéraires ou artistiques et de formes d'expression. Le retour aux origines est en fait œuvre d'avant-garde» (THIESSE 1999: 21). És en l'arcaic, en la tradició, on s'installa la imaginació d'aquesta classe burgesa delerosa de construir el seu lloc en el món.

Ara bé, aquestes manifestacions són paradoxals. Fan ús d'un utilatge mental i imaginari antiquat, si volem, antimodern. No canten al progrés, sinó que el rebutgen i atien la bandera del misoneisme, però són, al capdavall, mostres d'una reivindicació moderna (participen d'aquesta construcció del capital simbòlic amb què ser percebuts en el nou món) dotada, això sí, d'unes armes força antimodernes. Vet aquí la paradoxa.

Una altra qüestió és si, com demana Baudelaire en el prefaci de *Le Spleen de Paris*, aquestes manifestacions utilitzen un llenguatge més afí a la vida moderna: «Une prose poétique, musicale sans rythme et sans rime, assez souple et assez heurtée pour s'adapter aux mouvements lyriques de l'âme, aux ondulations de la rêverie, aux soubresauts de la conscience» (BAUDELAIRE 1917: v).

No, la literatura catalana produïda sota l'efecte d'aquesta voluntat deliberadament misoneista no respon a una prosa poètica ni àgil (almenys no en conjunt). Més aviat s'inscriu en la lloança d'una idea que es farà cèlebre i que tenyirà, conceptualment, tota aquesta producció literària: el pairalisme.

3. EL PAIRALISME

«El pairalisme és un mot i un concepte que cal reivindicar» (CAMPS I ARBOIX 1952: 86). Amb aquesta contundència s'expressa Joaquim de Camps i Arboix, cèlebre jurista, historiador i polític guanyador del premi Duran i Bas de l'Institut d'Estudis Catalans l'any 1952 amb l'obra

Modernitat del dret català. La reivindicació que porta a terme Camps i Arboix s'opera en un terreny ideològic molt concret: la defensa i l'apologia del pairalisme com a model colpidorament modern i efectiu del dret civil català. Camps forma part dels autors que reclamen, des d'àmbits diversos, la virtut connatural del sistema pairal, tal com exposava Josep Torras i Bages algunes dècades enrere: «L'organització familiar és la patriarcal, [...] és la verdadera organització cristiana, perquè és l'eterna, la natural, la que des del principi inspirà el Summe Legislador de la humana naturalesa» (TORRAS I BAGES 1984: 243).

Com a mot, el pairalisme no gaudeix d'una bona salut. Rosa Congost (1988) ha posat de manifest la marginalitat d'aquest terme en els diccionaris i les enciclopèdies de la llengua catalana, però encara a dia d'avui, vint-i-nou anys després, continuem sense disposar-ne d'una definició acurada. El *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* es limita a refermar els vincles amb l'arrel occitana 'paire' («Sistema pairal», «Afecte a les coses pairals»), complementats amb la consulta corresponent a l'adjectiu *pairal*: «Dels pares o avantpassats». Una mica més precisa és la definició del *Diccionari de l'Enciclopèdia Catalana*: «Afecció a les coses pairals, als usos i costums tradicionals catalans», «Sistema basat en el manteniment dels usos pairals, especialment la família rural tradicional i la institució de l'hereu». Sistema, família i hereu, els tres mots clau del pairalisme. Sí que figura, en canvi, en el *Diccionari d'Història de Catalunya* (1992). Es tracta d'una entrada signada per Rosa Congost, en què fa evident que «no és segur que hi hagi un acord general en el significat d'aquests termes» (*pairalisme i visions pairalistes*). Però en proposa una definició: «concepte que expressa una determinada actitud davant les coses del camp». I continua: «El mot pairalisme vol definir i qualificar, sobretot, una manera col·lectiva de pensar i/o d'actuar que respon a uns determinats pressupòsits» (CONGOST 1992: 771-772). És el que més endavant Jaume Vicens i Vives en dirà *mentalitat*: «Mentalitat és una manera de prendre's la vida, que es reflecteix en una articulació espiritual conscient, en uns costums específics, la prevalença d'uns interessos i d'unes passions, la creació d'un tarannà secular» (VICENS I VIVES 1999: 18). És fa evident, amb aquesta definició, que el pairalisme no és ni una etapa històrica ni un moviment perfectament delimitable. Es tracta, més

aviat, d'una manera d'enfrontar-se amb el món, talment com si fos una resposta a la crida de Víctor Balaguer el 1864 a «La nova musa»: «Lo segle n'és de lluita. Lluitau, doncs, oh poetes / ensems soldats i apòstols» (LO TROBADOR DE MONTSERRAT 1874: 286). En aquest cas, tanmateix, la lluita es produeix en un sentit pràcticament antagònic del de Balaguer: amb la benèfica i decisiva lluita de l'exemple, del *bon* exemple. És precisament perquè es tracta d'una actitud que el pairalisme s'ha convertit en un afer més aviat ideològic que històric. La majoria de definicions que se'n coneixen o bé vituperen el terme o bé l'elogien. I, cal remarcar-ho, n'hi ha majoria de les segones.

Encara com a mot, Rosa Congost en disposa el naixement cap als anys deu del segle XX, és a dir, força després de l'ús habitual que en fem en aquest estudi. Aquesta paradoxa té una explicació senzilla, aparentment: cap grup (tampoc podem parlar d'una escola literària) no s'auto-defineix pairalista, malgrat que s'activen, a la segona meitat del vuitcents i com a resposta davant l'agitació que sacseja el segle XIX, uns codis que permeten parlar d'una actitud pairalista, sobretot en literatura però també en política. En aquest sentit, Llorenç Prats ha vist com «El model ideològic del pairalisme, encara abans de ser formalitzat pels juristes, actuà com a substrat de l'interès per la cultura tradicional a la Catalunya del segle XIX i esdevingué un dels pilars bàsics del catalanisme conservador» (PRATS 1988: 181-182). Però és a cavall dels dos segles que apareix la *Revista Jurídica de Catalunya* (fundada el 1895) i que s'inicien els estudis jurídics del notari Josep Faus i Condominas; un temps, a més, marcat per una forta agitació social i una crisi agrària remarcable. Són aquests els anys que veuen néixer el mot *pairalisme* com a proclamació d'un ideal social basat en l'excel·lència de les institucions jurídiques catalanes, que vinculen família, propietat i ordre social.

Com a concepte, la història del pairalisme resulta força més llamenera. Aferrat pràcticament de manera congènita a unes idees conservadores i tradicionalistes, el pairalisme ha estat explicat des de disciplines diverses.¹ Però han estat la jurisprudència, la història i l'etnografia, juntament

1. Les diverses aportacions de disciplines com l'antropografia, la història, el dret o el folklore a l'estudi de la família, que «a Catalunya quedà ancorada en el pairalisme», es poden resseguir en l'article de FERRER (2009: 111-121).

amb la literatura, les que més se l'han apropiat. Si Joaquim de Camps i Arboix és un, si no el que més, dels juristes estudiosos del sistema pairal, Jaume Vicens i Vives ho és des de la ciència històrica, i Llorenç Prats des dels estudis etnogràfics i folklòrics.

4. LA NARRATIVA RURAL CATALANA

Des de la historiografia contemporània, s'ha observat sovint com el gruix literari de textos vuitcentistes aplegats sota el paradigma de l'anomenada «literatura rural» són víctimes d'una mirada benèvola. Una mirada que deixa entreveure tant la distància (estètica, ideològica, temporal, en fi) entre el jo lector-crític i aquests textos com la desgana a enfrontar-s'hi, que acaba resultant en una mena de sentiment condescendent o en un judici una mica desafortunat, com aquests mots de Gabriel Ferrater fan observar:

Ya sabes que, según dicen, los fundadores de la prosa catalana moderna son Pin y Soler y Narcís Oller. A Pin y Soler no lo he leído ni pienso hacerlo: parece que es una especie de Fernán Caballero en más chiquito todavía. Es en todo caso el introductor de la peste ruralista entre los novelistas catalanes. [...] Nada malo puede decirse de Oller, pero tampoco nada bueno. Era de intenciones civilizadas, pero no tenía talento [...]. Vayreda es otro ruralista, y francamente malo, aunque tiene lo que podríamos llamar una vitalidad animal superior a la de Oller. [...] El otro novelista de la época que a veces se recuerda todavía es Raimon Casellas. Era un buen crítico de arte, pero sus novelas y cuentos son grotescos. [...] Y eso, o sea nada, constituye toda la prosa catalana de la *Renaixença*, aparte Ruyra y Víctor Català, que son lo único con cierta envergadura. De los demás, no sólo es difícil decir algo para caracterizarles individualmente, sino que ni siquiera forman propiamente una literatura, una escuela con cierta unidad: no son más que unos cuantos pequeños aficionados provincianos, que se dedican a imitar lo que está de moda en Madrid o París (FERRATER 1979: 127-128).

No és pas, malauradament, l'única opinió contumaç d'aquest material literari. Penso, per exemple, en la lectura que en fa Joan Fuster a

Literatura catalana contemporània (1971). L'intel·lectual de Sueca accepta la classificació, proposada anys abans per Rafael Tasis, que divideix la «novel·la urbana» (que Tasis anomenava «ciudadana») de la «novel·la rural» (o «de muntanya», segons Tasis). Tot i que Fuster matisa que cal comprendre el ruralisme «en una accepció àmplia», el que ve a dir és que considera literatura rural tota obra que ubiqui l'acció i els personatges «entre l'aspror i l'aïllament de les muntanyes», i, contràriament, és novel·la urbana aquella que es troba amurada de les «il·lusions cosmopolites dels modernistes i dels noucentistes» (FUSTER 1980: 80). Considero força naïf aquesta divisió novel·lesca per la ubicació geogràfica de la història, però dóna fe de les incerteses definitòries que sempre han envoltat aquest discurs literari.

Entre les visions crítiques amb els relats pairalistes, hi ha la desautorització que Gabriel Alomar efectua de les mostres de ruralisme en les arts catalanes en el cèlebre article aparegut el 1905 a *El Poble Català* titulat «Ruralitat». Entén el ruralisme «en el pitjor dels seus sentits, és dir, en el sentit de tendència d'hostilitat contra tot lo que ens ve de fora, prejudici contra tot lo nou, afany tradicional i conservatiu, consagració de lo local i de lo actual» (ALOMAR 1905: 2). Resulta curiós, tanmateix, constatar com també estableix un pla geogràfic per a la literatura rural: «Lo que abans era un càntic de gestes és avui casi exclusivament càntic de pagesia neoidíl·lica. Abans, l'endarreriment en el temps; ara, l'endarreriment en l'espai» (ALOMAR 1905: 2). Cal plantejar-nos, per tant, la importància de l'espai en la conformació de l'imaginari rural? Sens dubte. Però també cal, em sembla, ampliar les coordenades cap a una anàlisi capaç de contextualitzar el sorgiment d'aquesta literatura, tant en l'espai (la cultura del catalanisme) com en el temps (el temps de la Renaixença). Tot i aquestes aproximacions reaccionàries, faríem bé de recordar aquests mots de Baudelaire: «les *poetae minores* ont du bon, du solide et du délicieux» (BAUDELAIRE 1969: 547).

Fa relativament pocs anys, Elisa Martí-López signava un article sobre les possibilitats de mercat de la novel·la castellana i catalana a la segona meitat del segle XIX: «Historia literaria y análisis cuantitativo: Ediciones, éxitos de venta y novela en España (1840-1900)» (MARTÍ-LÓPEZ 2001). Aquesta és, em temo, l'única anàlisi quantitativa de

què disposem (la consulta del *Manual del librero hispano-americano* i d'altres catàlegs bibliogràfics a banda) sobre el mercat novellesc a casa nostra en aquells anys de naixença i establiment d'un sistema editorial català modern. Les dades —no exhaustives, segons l'autora— que aporta l'estudi confirmen no només que, si el comparem amb el castellà, el mercat català era reduït (71 títols en català i 966 en castellà), sinó també que no hi havia cap autor que despuntés per damunt de la resta. Amb alguna excepció, evidentment. Es tracta de Francesc de Paula Capella i Martí Genís i Aguilar.

A desgrat de la migradesa de títols (i d'autors: 27, en compta Martí-López), la novel·la en llengua catalana es va desenvolupant a poc a poc. Cal veure, també, com determinats factors externs minaven, o com a mínim no facilitaven, l'aparició de novel·les en català. Em refereixo a la manca d'un públic lector consolidat i a la Ley Moyano, de l'any 1857, que marcava l'obligatorietat de l'educació en castellà. Val a dir, però, que s'ha posat en dubte l'eficàcia d'aquesta llei, tant per raons intrínseques (ineficàcia executiva) com extrínseques (l'alt índex d'analfabetisme). Sigui com vulgui, l'article de Martí-López va encara més enllà i estableix la predilecció, d'entre els títols catalans, per les novel·les de costums en detriment de les novel·les històriques. Novament les xifres són contundents: 55 obres són de caràcter costumista, mentre que 13 ho són d'històric (les 3 restants, entenc, no tenen una adscripció de gènere determinant).

Aquest canvi en les modes literàries pot tenir l'explicació i l'efecte en dos esdeveniments ocorreguts l'un el 1866 i l'altre el 1874. El primer es tracta de la reflexió següent apareguda a l'*Almanaque del Diario de Barcelona*:

En los escritores que se dedican en Barcelona a la novela [en llengua castellana, bàsicament] se advierte hace dos o tres años una tendencia a descubrir las costumbres modernas y a apartarse del género histórico. Es cierto que la historia se presta más al estilo elevado y ofrece un campo inmenso a la fantasía, pero el estudio de la vida contemporánea, aunque presenta mayores dificultades, crea un género literario apenas cultivado hasta ahora en nuestra patria, que evita a los que se dedican a él las tentaciones de la imitación de los modelos de novela histórica de escritores extranjeros (AMADO 1866: 69).

Com a conseqüència d'aquest nou gust artístic, i aquí apareix l'altre fet, l'any 1874 es retira la medalla que l'Ateneu Barcelonès atorgava, en el marc dels Jocs Florals, a la millor novel·la de marcat caràcter històric. Aquest mateix any, el 1874, curiosament és l'any que Narcís Oller acudeix als Jocs, hi ho fa amb una «actitud mofeta» que aviat es transformarà en «posat serio i reflexiu» (OLLER 1896: 51). I és que Oller descobreix, tal com relata en el discurs presidencial als Jocs de 1896, allò que distingeix «lo real de lo ideal [...]»; vegí, en una paraula, lo que va de Nació a Estat» (OLLER 1896: 55). Aquest desvetllament de la curiositat identitària i estètica en Oller potser s'explica per les paraules d'obertura, aquell 1874, dels Jocs, pronunciades per Albert de Quintana: «Mentres nos faça tan bon so la campana del poble i anyorem tant l'alè de nostres muntanyes, la festa no es perdrà mai!» (QUINTANA 1874: 37). No m'atreveixo a valorar el contingut vaticinal d'aquestes paraules, però sí que vull remarcar com és justament aquesta dimensió elegíaca i rural dels Jocs la que desperta, en un primer moment, la curiositat literària en Narcís Oller. I alguna cosa deu tenir de cert quan, paral·lelament a l'aparició dels *Croquis del natural* (1879), primera aposta seriosa i realista (la càmera fotogràfica de l'exlibris ho manifesta) del novel·lista, Oller presenta, juntament amb Josep Yxart, una novel·la rural als Jocs Florals: *La pagesia. Novel·la de costums catalanes*. Però no ens enganyem. El text, pràcticament un esborrany de novel·la, ofereix una altra faceta d'escriptor: aquella que, començada en els anys de joventut, es burla de la institució jocfloral·lesca. Joan Sardà defineix perfectament el caràcter d'aquesta novel·leta: «quadret novel·lesc de guassa, l'idilli d'un escombriaire» (SARDÀ 1889: 162).

5. LA CONSTRUCCIÓ D'UN IMAGINARI I D'UNA IDENTITAT

El 1867 trobem el primer text en prosa d'adscripció plenament rural. Es tracta de *La vida en lo camp*, de Gaietà Vidal i de Valenciano, un recull de *quadros* sobre la quotidianitat de la vida rural. L'enfocament que hi proposa l'autor es fa palès en la ressenya que li ofereix Ventura Ruiz Aguilera (autor dels *Ecos nacionales*, 1849) i que evoca F. P. Briz

a *Lo Gay Saber*: «tots los assumptos que han inspirat aquest llibre nos posen en la obligació de recomanar-lo, no solsament per sa moralitat, sinó també per sa bella forma» (B. 1868: 84). És a dir, l'obra de Vidal i de Valenciano es lliura a una espècie d'alliçonament moral molt a gust d'alguns i que anirem trobant en pràcticament tots els textos que orbiten el relat del pairalisme.

Aquesta obra del penedesenc enceta, a Catalunya, un corrent literari que incidirà en la qüestió de la vida bonhomiosa al camp, tot reprenent, i readaptant, el *beatus ille* horacià i col·laborant en la construcció del «mite de la terra alta». La dècada dels 70 no és gaire prolífica en el gènere novellesc, però la següent, la dels 80, veu sorgir un volum considerable de títols. És el cas de les novel·les de Josep M. Valls i Vicens (que sovint signa amb el pseudònim Josep M. del Bosch Gelabert), les de Lluís de B. Nadal o alguna, també, de Martí Genís i Aguilar. Esporàdicament apareix alguna peça, com la que signa Antoni M. Fàbregas el 1886: *En Dolsapau*. És també el temps, però, de les novel·les de Carles Bosch de la Trinxeria i Josep Pin i Soler. Com podem comprovar, hi ha noms d'escriptors canònics i noms d'escriptors que, pràcticament, no han passat a la posteritat. Sigui com vulgui, aquests autors conreen una literatura que pren com a punt de partida la vida a pagès.

El fet més remarcable d'aquesta novel·lística és la càrrega moralitzadora de què s'acompanya. Susan Suleiman ha elaborat un estudi sobre les novel·les de tesi —gènere en què podem incloure els textos aquí tractats— en el qual conclou que tota novel·la de tesi conté un intertext doctrinal que defineix la idea sobre la qual descansa el relat (SULEIMAN 1983). La doctrina a la qual apellen les novel·les de tesi rurals catalanes és la del pairalisme. Caldria, tanmateix, veure amb més detall com el pairalisme implica una visió del món (una *Weltanschauung*) complexa, en el sentit que és una visió precapitalista, regulada per unes lleis (les catalanes, les de l'herència...), una forma de viure (rural, familiar) i unes tradicions, uns costums i unes creences particulars —concretament, unes creences religioses conservadores. Aquesta *Weltanschauung* confecciona tot un seguit de mites i símbols que es van repetint i que evolucionen d'una obra a l'altra, i que transmeten uns valors determinats.

Sembla, de fet, que sigui una visió del món que no deixa lloc per a l'èpica, ofegada sobtadament per una quietud idíl·lica que tot ho emmudeix. Ja ho deia Hegel de la literatura alemanya:

La société actuelle tout entière, dans son organisation prosaïque, a pris une forme directement opposée aux conditions que nous avons trouvées indispensables pour la véritable épopée. [...] La poésie épique s'est, par conséquent, réfugiée, délaissant les grands événements concernant les peuples, dans l'étroit domaine des situations privées de la famille, à la campagne ou dans les petites villes [...] C'est ainsi que, chez nous Allemands, en particulier, l'épopée est devenue idyllique (LE RIDER 2008: 159).

La literatura catalana no està sola, doncs, en la creació d'aquest relat idíl·lic que s'ha convingut anomenar «una de les aportacions majors al moviment de la Renaixença i al catalanisme polític conservador» (CASSANY 1992: 265). Certament, no podem comparar el camp literari alemany amb el català —perquè són dues realitats diferents que tindran, entrats el segle XX, derivacions ben divergents—, tot i que és interessant posar de manifest el ressò compartit d'aquest relat de la bondat de la vida rural. L'aparició d'aquest microcosmos ficcional en la literatura catalana té una explicació raonable: l'efecte de la ideologia del pairalisme, en formació a la segona meitat del XIX. No és que hi hagi cap autor punter que marqui la tendència idil·licorural, a casa nostra, sinó que més aviat és conseqüència d'aquesta identitat col·lectiva que, a través de símbols i mites, es proposen de construir alguns sectors socials vinculats a la Renaixença. Aquesta proposta adquireix, a la segona meitat del segle XIX i també a les primeres dècades del XX —quan és formalment estructurada pels juristes— una força remarcable.

Al voltant del pagès, prototipus del «bon català», es crea un fals món de sentit propi, un mite dels orígens sobre el qual legitima les aspiracions una classe burgesa que es deleix per regir, moralment i material, la societat. S'hi crea, en definitiva, la identitat del catalanisme de la Renaixença, una identitat que es mou, *nolens volens*, entre la voluntat de progrés (de futur) i la necessitat de la tradició (de passat).

Serafí Pitarra ho resumeix perfectament l'any 1867 al pròleg a *Cuentos de la vora del foc*: «Som amics del progrés i de la tradició, sens convenir en que [a] una dega enderrocar a l'altra» (PITARRA 1867: 9). (Tot i que tot seguit afegeix: «[...] i solament creiem que es deu sacrificar la tradició, quan aquesta és un destorb social o un enbolum que obstrueix el pas al carro del progrés».)² (PITARRA 1867: 9)

El diàleg entre la tradició i la modernitat configura, doncs, en la literatura catalana del segle XIX, un discurs identitari que genera filiacions i denúncies. Tot plegat revela la centralitat d'aquest relat en la configuració del catalanisme, un relat construït, sobretot, en l'àmbit de la imaginació literària i artística.

BIBLIOGRAFIA

- ALOMAR (1905): Gabriel Alomar, «Ruralitat», *El Poble Català*, any 2, núm. 44 (9-X-1905), p. 2.
- AMADO (1866): G. Amado Larrosa, «Movimiento literario», *Almanaque del Diario de Barcelona*, 1866, p. 64-71.
- B. (1868): B., «Bibliografía. La vida en lo camp d'en Gayetà Vidal. Follies d'Enrich Girbal», *Lo Gay Saber* (I-VIII-1868), p. 84.
- BAUDELAIRE (1917): Charles Baudelaire, *Le Spleen de Paris ou les cinquante petits poèmes en prose de Charles Baudelaire*, Paris: Chez Émile-Paul frères.
- (1969): Charles Baudelaire, «Le peintre de la vie moderne», *Beaux-arts*, dins: *Baudelaire. Œuvres complètes*. Préface, présentation et notes de Marcel A. Ruff, Paris: Éditions du Seuil, p. 547.
- BERMAN (1988): Marshall Berman, *Todo lo sólido se desvanece en el aire. La experiencia de la modernidad*. Traducción de Andrea Morales Vidal, Madrid: Siglo XXI de España Editores, S. A.
- CAMPS I ARBOIX [1953]: Joaquim de Camps i Arboix, *Modernitat del dret català*. Premi Duran i Bas 1952 de l'Institut d'Estudis Catalans, Barcelona: Bosch.

2. És aquesta, al capdavant, l'operació que el transforma de Pitarra a Soler? L'assumpció de la inevitabilitat del progrés i la renúncia al discurs de la tradició —en forma, a can Pitarra, dels drames costumistes tan exitosos i de nom tan evocadorament pairalista (*Lo pubill*, *L'hereuet*, *Lo didot*, *Els segadors*, etc.)?

- CASSANY (1992): Enric Cassany, *El costumisme en la prosa catalana del segle XIX*, Barcelona: Curial.
- CONGOST (1988): Rosa Congost, «Presentació. El pairalisme. Reflexions sobre una paraula, un concepte i dues conjuntures», *Estudis d'història agrària*, núm. 12, p. 7-16.
- (1992): Rosa Congost, «Pairalisme», *Diccionari d'Història de Catalunya*, Barcelona: Edicions 62, p. 771-772.
- FERRATER (1979): Gabriel Ferrater, «Carta a un neòfit castellà, sobre literatura catalana, seguida de cinc anotacions de diari, sobre Oller i Vayreda», *Sobre literatura. Assaigs, articles i altres textos, 1951-1971*, Barcelona: Edicions 62, p. 127-137.
- FERRER (2009): Llorenç Ferrer, «Història de la família», dins A. Simon (dir.): *Tendències de la historiografia catalana*, València: Universitat de València, p. 111-121.
- FUSTER (1980): Joan Fuster, *Literatura catalana contemporània*, Barcelona: Curial.
- LE RIDER (2008): Jacques Le Rider, *L'Allemagne au temps du réalisme. De l'espoir au désenchantement. 1848-1890*, Paris: Albin Michel.
- MAIGRON (1910): Louis Maigron, *Le romantisme et les moeurs. Essai d'étude historique et sociale d'après des documents inédits*, Paris: Libraire Ancienne, Honoré Champion, Éditeur.
- MARTÍ-LÓPEZ (2001): Elisa Martí-López, «Historia literaria y análisis cuantitativo: Ediciones, éxitos de venta y novela en España (1840-1900)», *Bulletin Hispanique*, tom 103, núm. 2, p. 675-694.
- MARX I ENGELS (2015): Karl Marx i Friedrich Engels, *Manifest del Partit Comunista*. Traducció de Jordi Moners i Sinyol, Manresa: Tigre de Paper.
- OLLER (1896): Narcís Oller, «Discurs del President del Consistori», *Jochs Florals de Barcelona, any XXXVIII de llur restauració*, Barcelona: Estampa «La Renaixensa», p. 49-57.
- OSTERHAMMEL (2015): Jürgen Osterhammel, *La transformació del mundo: una historia global del siglo XIX*. Traducció de Gonzalo García, Barcelona: Crítica.
- PITARRA (1867): Serafí Pitarrà, *Cuentos de la bora del foch*, Barcelona: Llibreria de I. López, editor.
- PRATS (1988): Llorenç Prats, *El mite de la tradició popular. Els orígens de l'interès per la cultura tradicional a la Catalunya del segle XIX*, Barcelona: Edicions 62.
- QUINTANA (1874): Albert de Quintana, «Discurs del Senyor President del

- Consistori», *Jochs Florals de llengua catalana, en l'any XVI de llur restauració*, Barcelona: Estampa de La Renaxensa, p. 29-37.
- SARDÀ (1889): Juan Sardá, «Narcís Oller», *L'Avens*, 2a època, any I, núm. 10 (25-X-1889), p. 162-167.
- SULEIMAN (1983): Susan Suleiman, *Le roman à thèse ou l'autorité fictive*, Paris: PUF (Presses Universitaires de France).
- THIESSE (1999): Anne-Marie Thiesse, *La création des identités nationales. Europe XVIIIe-XXe siècle*, Paris: Éditions du Seuil.
- TORRAS I BAGES (1984): Josep Torras i Bages, *Obres completes*. Volum I, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- TROBADOR DE MONTSERRAT (1874): Lo Trobador de Montserrat, *Poesias de D. Víctor Balaguer*, ed. completada ab totas las composicions fins avuy ineditas, Madrid: imprenta, estereotipia y galvanoplastia de Aribau y c^a (sucesores de Rivadeneyra).
- VICENS VIVES (1999): Jaume Vicens Vives, *Notícia de Catalunya*, Barcelona: Edicions 62.